

Hermann Rorschach en Henry Murray: pioniers van de projectieve testdiagnostiek

Johan Vereycken

| TIJDSCHRIFT KLINISCHE PSYCHOLOGIE, 2019, 49(1), 25-37 |

Inleiding

In 2017 verscheen de biografie van Hermann Rorschach en zijn befaamde test (Searls, 2017). Tot dan was de geïnteresseerde lezer aangewezen op het veelgeciteerde essay van Ellenberger (1954), die zich baseerde op informatie van de naasten van Rorschach, waaronder zijn weduwe. Searls kreeg het omvangrijke archiefmateriaal dat de Amerikaanse psychiater Schwarz (1996) gedurende decennia verzamelde in de schoot geworpen na een bezoek aan diens weduwe en beschikte dus over veel meer bronnen. De biografie van Rorschach prikkelde mijn belangstelling voor de tweede coryfee van de projectieve testdiagnostiek, Henry Murray, wiens naam verbonden is met de *Thematic Apperception Test* (TAT). Toen Robinson (1992) de gepensioneerde Harvardhoogleraar – bij leven al een halve legende – benaderde voor een biografie, reageerde Murray terughoudend. Er was al zo veel bekend over zijn levensloop, behalve... zijn verborgen verhouding met Christiana Morgan, die veertig jaar duurde. In deze biografie (Robinson, 1992) wordt ons geen detail van deze passionele liaison onthouden, maar over de TAT vernemen we weinig. Een jaar later verscheen echter de biografie over Christiana Morgan (Douglas, 1993), waarin de TAT wel uitvoerig wordt besproken. Vreemd is dat niet, want deze *femme inspiratrice* van Murray speelde een sleutelrol bij de totstandkoming van de TAT, hoewel haar naam verdween in de plooiën van de geschiedschrijving van de TAT.

In deze bijdrage beschrijven we de levensloop van deze twee grondleggers van de projectieve testdiagnostiek, met speciale aandacht voor de fase waarin ze hun projectieve test ontwikkelden. We schetsen ook hun persoonlijkheid zoals die tot uiting komt in de biografieën en secundaire literatuur. We sluiten af met een beschouwing over de gelijkenissen en verschillen in hun leven en karakter, waarbij hun beider passie voor artistieke aspecten vooral in het oog springt.

Hermann Rorschach

Een kort en tragisch leven

Als oudste van drie kinderen wordt Hermann Rorschach op 8 november 1884 in Zürich geboren. Zijn vader is tekenleraar en kunstschilder, moeder huisvrouw. Rorschach is een getalenteerd en creatief kind dat vaak tekent en houtsnijwerk fabriceert. Op twaalfjarige leeftijd overlijdt zijn moeder. Vader, inmiddels hertrouwd met de halfzus van moeder, kampt met neurologische problemen, vermoedelijk vanwege een loodvergiftiging door het schilderwerk (Ellenberger, 1954). Wanneer hij in 1903 overlijdt, is Rorschach achttien jaar. De financiële situatie van het gezin is benard, maar Rorschach kan toch geneeskunde studeren door een tegemoetkoming van stadswege. Rorschach, die al op de middelbare school van klasgenoten de bijnaam Klex kreeg – hetgeen volgens Ellenberger (1954) verwijst naar ‘Klecks’ oftewel ‘inktvlek’ –, is geen typische geneeskundestudent. Hij bezoekt tentoonstellingen en verkeert veel in het milieu van Russische immigranten. Hij spreekt Russisch en leert er zijn toekomstige vrouw Olga Stempelin kennen, een Russische studente geneeskunde. Rorschach specialiseert zich in de psychiatrie en legt tijdens zijn opleiding gemakkelijk contact met chronisch psychiatrische patiënten. Hij leert hen tekenen en schilderen en koopt zelfs van rondreizende kunstenaars een aap die de meest onbenaaderbare patiënten uit hun tent lokt. De instellingspsychiater in opleiding organiseert ook toneelavonden en ontspanningsmomenten voor de patiënten. In 1910 huwt hij met Olga en drie jaar later emigreert hij met haar naar Rusland om er te werken in een psychiatrisch ziekenhuis in de buurt van Moskou. Zijn biografen kunnen evenwel niet goed verklaren waarom hij al na zeven maanden – zonder Olga, die na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog nog enige tijd als arts in Rusland blijft werken – terugkeert naar Zwitserland. Zijn weduwe vertelt aan Ellenberger (1954) dat zijn ware roeping in het wetenschappelijke onderzoek ligt. Volgens Searls (2017) sluit zijn introverte persoonlijkheid niet aan bij het bruisende leven in Rusland. Rorschach werkt vervolgens in de psychiatrische ziekenhuizen van Waldau en Herisau, relatief desolate oorden die ver verwijderd zijn van de intellectuele centra in Zwitserland. De werkdruk in deze ziekenhuizen is immens: er zijn maar twee psychiaters voor vierhonderd patiënten.

Het waarnemingsexperiment

Nadat de lezing van een doctoraatsthesis over een inktvlekkenmethode hem doet inzien dat hij werk moet maken van zijn eigen onderzoek, werkt Rorschach in 1917 als instellingspsychiater in Herisau koortsachtig aan zijn boek over de rorschachtest. Hij ontwerpt honderden inktvlekken (Searls, 2017). In feite gaat het om tekeningen die hij verfraait

door er onder andere kleuren aan toe te voegen. Rorschach bestempelt zijn inktvlekkenmethode niet als een psychologische test, maar als een waarnemingsexperiment dat informatie oplevert over de intelligentie, de persoonlijkheid en mogelijke psychische problemen. De publicatie van zijn befaamde en enige boek *Psychodiagnostik – Psychodiagnostics* loopt niet van een leien dakje. Wanneer hij in 1918 het manuscript met vijftien platen verzendt naar zes uitgevers, is niemand bereid zijn boek te publiceren omdat de drukkosten te hoop oplopen. Met behulp van zijn vriend en psychiater Morgenthaler is een uitgever in Bern in 1920 alsnog bereid om het manuscript uit te geven: het verschijnt pas in 1921 als een monografie inclusief een box met tien platen in een oplage van 1200 exemplaren. Deze uitgave wijkt evenwel sterk af van het oorspronkelijke manuscript. Zo zijn de in het boek gepubliceerde data niet met tien maar met vijftien platen verzameld; de tien gepubliceerde platen verschillen ook op belangrijke punten van de originelen. Deze wijzigingen aan de platen worden niet vermeld in de monografie, wat Rorschach later zwaar is aangerekend. De Zeeuw (1986) bijvoorbeeld noemt deze omissie terecht "wetenschappelijk onaanvaardbaar" (p. 14).

Verder verkoopt het boek nauwelijks en de schaarse recensies zijn lauw of negatief. Ellenberger (1954) wijt dit aan de moeilijke schrijfstijl van Rorschach, die onder tijdsdruk werkte, en aan het feit dat Rorschach niet verbonden was aan een universiteit. Rorschach, die zijn hart en ziel in dit boek had gelegd, raakte door de teleurstellende respons in een gedeprimeerde toestand, die door zijn biografen in verband wordt gebracht met zijn vroegtijdige dood. Negen maanden na de publicatie overlijdt de 37-jarige Rorschach aan een (verwaarloosde) geperforeerde appendix en peritonitis.

De persoon achter de rorschachtest

Hermann Rorschach wordt algemeen getypeerd als een bescheiden en introvert man met weinig belangstelling voor geldzaken. Hij was niet ambitieus, maar een productieve en harde werker. Voor dat laatste gebruikt hij een trucje: hij werkt nooit lang aan eenzelfde taak en wisselt intellectueel en artistiek werk af. Hij heeft een zeer brede belangstelling en Ellenberger (1954) denkt dat de rorschachtest nooit het licht zou hebben gezien zonder de artistieke begaafdheid van de auteur. Aan het einde van de middelbare school twijfelde hij overigens of hij arts of kunstenaar zou worden. Dat hij een vereenzaamde figuur in een afgelegen Zwitsers psychiatrisch ziekenhuis was, valt te betwijfelen. Rorschach was namelijk actief betrokken bij de Zwitserse Psychoanalytische Vereniging waarvan hij ondervoorzitter was en zijn vrienden en collega's toonden belangstelling voor zijn levenswerk. Hij genoot ook de steun van de internationaal bekende hoogleraar Bleuler, tevens de directeur van het destijds wereldvermaarde Burghölzli psychiatrisch universiteitszieken-

huis in Zürich, die zijn protocollen van de inktvlekkenmethode naar Rorschach stuurde, benieuwd naar diens interpretaties.

Rorschach heeft een realistische kijk op zijn waarnemingsexperiment. Hij beseft dat zijn instrument nog over onvoldoende theoretische grondslagen kan beschikken en dat hem dat zal worden aangerekend. Om die reden gaat hij vaak op de rem staan wanneer zijn voortvarende vriend Roemer aandringt om de ‘test’ aan te wenden bij de studiekeuze van jongeren. Hij geeft ook blijk van een hoog ethisch gehalte waar hij stelt dat belangrijke conclusies niet van de rorschachtest alleen mogen afhangen. Omdat er nog niet genoeg evidentie voorhanden is, moeten de bevindingen van het ‘waarnemingsexperiment’ aangevuld worden met andere informatie. Een even opmerkelijke zienswijze is dat informatie die de onderzochte personen ongeweten over zichzelf prijsgeven via de rorschachtest niet tegen hen mag worden gebruikt. Het instrument moet ten dienste van de onderzochte persoon staan, aldus Rorschach, bijvoorbeeld om onvermoede talenten te ontdekken of om onnodige angst voor een psychose weg te nemen. Rorschachs huwelijksleven wordt door Ellenberger (1954) niet aangeroerd, vermoedelijk omdat Olga een belangrijke informatiebron was. Searls (2017) meent dat het geen goed huwelijk was, hoewel de omgeving daar weinig van gemerkt heeft. Hij karakteriseert Olga als een licht ontvlambare vrouw die met voorwerpen kon gooien. Searls erkent echter dat haar leefsituatie frustrerend was. Olga die een in Zwitserland afgestudeerd arts was, mocht haar beroep daar niet uitoefenen en ze was ook afgesneden van haar familie in Rusland. Rorschach wordt door Searls (2017) omschreven als een familieman die zijn avonduren vrijhoudt voor het gezin en veel leest, behalve in de vakantieperiode. Die brengt hij met zijn vrouw en de twee kinderen in de bergen door, waar hij graag gaat wandelen.

Henry Murray

Een lang en rijkgevoeld leven

Als zoon van een bankier groeit Henry Murray (geboren 18 mei 1893) op in de New Yorkse *upper class*. Zijn vader is een zachtmoedig, weinig ambitieus man; moeder een angstige, controlerende vrouw die aan migraine lijdt (Robinson, 1992). Murray staat in de schaduw van zijn bazige zus die moeders aandacht volledig opeist en ook krijgt. Hij is een sportieve jongeman en geniet van het libertijnse leven van een geneeskundestudent uit een welgesteld milieu. Hij vertoont een licht spraakgebrek: hij stottert, maar door veel te oefenen kan hij dit onder controle houden. Op 23-jarige leeftijd huwt hij een vrouw uit dezelfde hogere klasse en ze krijgen een dochter. Na zijn artsenstudie studeert hij nog biologie, waarna hij met een doctoraatsonderzoek over de biochemie van het bloed start. Murray

leeft evenwel in tweestrijd met zichzelf: onder invloed van zijn literaire belangstelling voor het oeuvre van Herman Melville – de auteur van *Moby Dick* – en een ontmoeting met een gehuwde vrouw, Christiana Morgan, op wie hij hartstochtelijk verliefd zal worden, heeft hij een passie voor de dieptepsychologie ontwikkeld. Christiana Morgan is gefascineerd door het onbewuste en droominhouden, artistiek getalenteerd en compleet in de ban van de theorie van Jung bij wie ze later in psychoanalyse zal gaan. Murrays transformatie tot ‘psycholoog’ krijgt overigens zijn definitief beslag na een bezoek aan Jung in Zürich in 1925. Drie weken lang spreekt hij dagelijks met Jung over zijn geheime liaison met Christiana Morgan en zijn twijfel welk beroep te kiezen. Jung, die dan zelf in een complexe driehoeksverhouding is verwickeld, staat voor Murray model om zijn buitenechtelijke verhouding met Morgan voort te zetten. Hij rondt zijn doctoraatsstudie af en verdiept zich vervolgens in het werk van Freud, Jung en Adler.

Zijn aanstelling als assistent aan de net opgerichte Harvard Psychological Clinic is een verbluffend verhaal. Murray is immers geen psycholoog, maar hij weet de selectiecommissie door zijn bravoure, vernuft en (biochemische) onderzoekservaring in te palmen. Dat zijn kandidatuur op het hoogste niveau van de Harvard universiteit wordt gesteund, zal ook wel niet vreemd zijn geweest aan zijn aanstelling. Twee jaar later wordt hij er directeur, maar hij moet zelf voor externe financiering zorgen, die hij na veel inspanningen bij de Rockefeller Foundation zal vinden. Meermaals betaalt hij lopende rekeningen en zelfs het meubilair uit eigen portemonnee, wat op zich geen probleem vormt omdat hij van huis uit heel bemiddeld is. Murray bouwt de Harvard Psychological Clinic met daadkracht en vernieuwingszin uit tot een gerenommeerd (internationaal) onderzoeksinstituut. De verstandhouding met de psychologiefaculteit van Harvard laat evenwel veel te wensen over, niet in de laatste plaats omdat Murray zich zeer kritisch opstelt tegenover de naar zijn mening reductionistische laboratoriumpsychologie die er beoefend wordt. Ook met zijn belangstelling voor de psychoanalyse, waarvan hij een pionier is aan de Amerikaanse universiteiten, is de faculteitsleiding niet ingenomen (Triplet, 1983). Murray is ook praktiserend psychoanalyticus en de Boston Psychoanalytic Association waarvan hij een van de oprichters is, houdt haar bijeenkomsten in zijn instelling.

De TAT

Algemeen wordt aangenomen dat een studente van Murray de aanzet tot de TAT gaf, toen ze tijdens een seminarie beschreef hoe haar ziek kind thuis de tijd verdreef door verhalen bij afbeeldingen van tijdschriften te bedenken. Deze studente vroeg zich af of dit procedé ook bruikbaar zou kunnen zijn in de klinische praktijk. Murray bespreekt dit voorval met Christiana Morgan, die in zijn instelling werkt als jungiaanse therapeute, en ze gaan sa-

men met de suggestie van de studente aan de slag. Morgan neemt het leeuwendeel van het werk voor haar rekening: ze tekent of bewerkt zes van de latere TAT-platen en is de eerste auteur van een wetenschappelijk artikel dat de TAT introduceert (Morgan & Murray, 1935). Het levert haar evenwel windeieren op, want wanneer de definitieve handleiding van de TAT verschijnt (Murray, 1943), wordt haar naam niet eens vermeld. Diverse auteurs benadrukken dat haar hiermee flagrant onrecht is aangedaan (Anderson, 1999; Douglas, 1993; Rosenzweig, 1999).

De opmerking van de studente is vermoedelijk niet meer dan een aanleiding geweest om de TAT te ontwikkelen. Volgens Anderson (1999) is de grondslag voor de TAT gelegen in de hypothese dat fantasieproducten waardevolle informatie over de persoonlijkheid en de innerlijke wereld opleveren. Tot dat inzicht was Murray al gekomen op grond van zijn grote literaire belangstelling. Dat romans en nouvelles vaak de innerlijke wereld van de auteur reflecteren, had hij al vastgesteld in het oeuvre van Melville, waarvan hij niet alleen een liefhebber, maar ook een groot kenner was. Verder was Murray ook vertrouwd met de rorschachtest, waarin gebruikgemaakt wordt van het projectiebegrip om de persoonlijkheid te doorgronden (Anderson, 1999). De centrale notie ‘apperceptie’ van de TAT zou hierop geënt zijn en geeft weer dat de betekenis die de omgeving krijgt afhankelijk is van onze innerlijke wereld. Murray was dit fenomeen op het spoor gekomen toen hij zijn dochter en haar vriendinnetjes observeerde tijdens een griezelig gezelschapsspel. Hij liet hen van tevoren, achteraf en de volgende ochtend afbeeldingen van gezichten beoordelen. De afbeeldingen die de kinderen net na het spel zagen, vonden ze veel bedreigender dan op de twee andere momenten.

In 1938 verschijnt Murrays magnum opus *Explorations in Personality* met vernieuwende inzichten over de persoonlijkheid en de methoden om haar te onderzoeken. Murray introduceert een holistische persoonlijkheidstheorie en beschrijft een uitgebreide taxonomie van menselijke behoeften (*needs*) die door omgevingsfactoren (*press*) worden beïnvloed. Het hieraan gekoppelde persoonlijkheidsonderzoek vat hij op als een complexe en tijdrovende activiteit, waarbij een scala van technieken wordt toegepast: klassieke interviews, vragenlijsten en specifieke testsituaties waarbij onder andere verbeeldingsmateriaal wordt uitgelokt. De psychoanalyse wordt naar voren geschoven als het meest geschikte theoretische kader om de veelsoortige gegevens te interpreteren en te integreren. Deze veelomvattende benadering van persoonlijkheidsonderzoek reflecteert ook zijn karakter: Murray had de reputatie dat hij grootschalige onderzoeksprojecten kon opzetten die hem dan boven het hoofd groeiden. Ook het TAT-project dreigde hieraan ten onder te gaan, maar het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog dwong Murray om dit project af te ronden. De onderneming waarmee hij zich het meest verbonden voelde, het schrijven van de ultieme psychobiografie van Melville, had ook te lijden onder zijn grootse plannen en werd om die

reden nooit afgewerkt. Douglas (1993) merkt op dat Murray op het einde van zijn leven nog elf onafgewerkte boeken had liggen.

Hoogleraar aan Harvard

In 1943 gaat Murray voor het Amerikaanse leger werken om selectie- en beoordelingsmethodes voor spionnen en geheim agenten te ontwikkelen op basis van de beproefde methodieken van de Harvard Psychological Clinic. Na de oorlog richt hij met anderen een interdisciplinaire afdeling op voor onderzoek van maatschappelijke thema's zoals de wapenwedloop, burgerschap en wereldvrede. In 1948 keert hij terug naar de Harvard Psychological Clinic en wordt er twee jaar later benoemd tot hoogleraar. Murray zal aan Harvard doceren tot aan zijn pensionering in 1962. De staf van deze instelling is inmiddels uitgebreid met heel wat beloftevolle onderzoekers, waarvan er vele naam zullen maken in de psychologie, zoals McClelland, Rosenzweig en Erikson. Murray, die een groot deel van zijn carrière een inspirerende en charismatische leidersfiguur was, roept evenwel meer en meer frustraties op bij jonge onderzoekers, omdat zijn aanstekelijk enthousiasme van korte duur is. Maar in de buitenwereld rijst zijn ster: hij wordt bijvoorbeeld genomineerd voor het voorzitterschap van de American Psychological Association, wat hij echter afwijst, en de KU Leuven verleent hem een eredoctoraat. Boven zijn privéleven drijven inmiddels donkere wolken, omdat zijn minnares Christiana Morgan met gezondheidsproblemen en drankmisbruik kampt. In 1962 overlijdt zijn vrouw onverwachts aan een hartinfarct, hetgeen bij Christiana Morgan de hoop doet opflakkeren dat Murray haar ten huwelijk zal vragen. Hij heeft echter een jongere vrouw leren kennen en neemt meer en meer afstand van Morgan (Douglas, 1993). Tijdens een gezamenlijke vakantie naar de Caraïben ontstaat een conflict over haar drankgebruik en enkele uren later vindt Murray haar ontzielde lichaam in het water. Verdronken of zelfmoord, de biografen spreken zich er niet duidelijk over uit. In 1969 huwt Murray op 76-jarige leeftijd zijn nieuwe vriendin, Nina Chandler Fish. Hij houdt zich nog onledig met wetenschappelijke projecten, maar werkt weinig af. De huwelijksrelatie met Nina maakt echter veel goed, aldus Robinson (1992). In 1988 overlijdt Murray op 95-jarige leeftijd.

Henry Murray als persoon

Murrays privéleven is uitgebreid gedocumenteerd in biografieën (Douglas, 1993; Robinson, 1992) en interviews (Anderson, 1988; Roazen, 2003). Vaak wordt verwezen naar een depressieve kern in zijn persoonlijkheid die verband zou houden met de afwijzing door zijn moeder toen hij nog jong was. Ook de melancholieke taferelen van veel TAT-platen

worden toegeschreven aan deze depressieve persoonlijkheidskern van Murray. We hebben hier evenwel te maken met speculatieve verklaringen waarvoor weinig aanwijzingen te vinden zijn in zijn levensverhaal. Murray wordt immers geportretteerd als een extraverte, levenslustige en charismatische man, een leidersfiguur met een tomeloze energie. In interviews steekt hij zijn narcistische trekken niet onder stoelen of banken en kan hij er zelfs om glimlachen, bijvoorbeeld als hij ze als oorzaak ziet van zijn mislukte psychoanalyse bij Franz Alexander (Anderson, 1988). De devaluerende overdracht op zijn behandelaar die deze psychoanalyse ondermijnde, brengt evenwel zijn vader in het vizier: een zachtmoedig man met weinig ambitie. Een andere, veelbeschreven kenmerk is de sterke onafhankelijkheidsdrang van Murray. Hij was een behoorlijk eigengereide man die het conflict niet uit de weg ging. Het bastion dat hij met de Harvard Psychological Clinic creëert, wordt door waarnemers vergeleken met Camelot, de onneembare vesting van King Arthur. Maar deze instelling is tegelijkertijd een bijzonder stimulerende omgeving voor onderzoekers, waar veel internationaal gerenommeerde wetenschappers over de vloer komen en seminars geven. Murray distantieert zich verder ostentatief van het onderzoeksprogramma van de toenmalige psychologiefaculteit van Harvard (Douglas, 1993; Triplet, 1983). Hij deinst er niet voor terug om deze onderzoekers te schofferen en hun laboratoriumwerk te bestempelen als keel-neus-oorpsychologie. Met het propageren van de psychoanalyse zet hij eveneens kwaad bloed bij de psychologiedocenten, maar dat betekent nog niet dat hij er een kritiekloos aanhanger van is. Zo verwijt hij zijn collega's van de Boston Psychoanalytic Association dat ze blindvaren op de theorieën van Freud. Hij vindt de psychoanalytische motivatieleer te beperkt omdat er maar twee driften worden onderscheiden (seksualiteit en agressie), terwijl hij een taxonomie van twintig behoeften postuleert. Met zijn kritiek dat de psychoanalyse zich meer moet openstellen voor wetenschappelijk onderzoek, is hij op dat moment een visionair. Murray heeft zijn belangstelling voor de psychoanalyse duur betaald: hij werd scheef aangekeken door zijn collega's en moest lang wachten op zijn benoeming tot hoogleraar aan Harvard. Zijn riant financiële positie heeft vermoedelijk zijn onafhankelijke opstelling vergemakkelijkt, maar Anderson (1988) benadrukt ook een psychologische factor. Murray zou hechte banden uit de weg gaan en zijn onafhankelijkheid accentueren om een herhaling van de kwetsingen uit zijn kindertijd, met name de afwijzing door zijn moeder, te vermijden.

Murray was een breed georiënteerd en zeer belezen man. Samen met zijn vrouw maakte hij graag reizen naar de Europese cultuursteden. Intrigerend is dat een jongen met een stotterprobleem uitgroeit tot een van de meest befaamde docenten van de universiteit van Harvard. Door hard oefenen kon hij dit spraakprobleem controleren, maar Anderson (1988), die hem later veelvuldig interviewde, kon het nog bemerken. Hij beschikte onmiskenbaar over veel sociale vaardigheden en kon zijn medewerkers of omgeving begeistere met zijn enthousiasme dat evenwel snel uitdoofde. Ook had hij de vervelende eigenschap

dat hij snel de tekortkomingen van anderen detecteerde. Narcistische defensies zoals idealisatie en devaluatie waren hem dus niet vreemd, maar hij was zich daarvan bewust en erkende dit ook. Een pijnlijk thema dat zowel Robinson (1992) als Douglas (1993) aanstippen, is dat zijn langdurige buitenechtelijke verhouding met Christiana Morgan veel verdriet in hun beider gezinnen veroorzaakte: partners die op de rand van een depressie balanceerden en kinderen die hiervan schade ondervonden.

Bespreking

Of de biografieën van Rorschach en Murray de historische waarheid weergeven, is moeilijk uit te maken. Biografen zijn afhankelijk van de beschikbare informatiebronnen. Ellenberger (1954) ging voor het levensverhaal van Rorschach te rade bij zijn vrouw Olga. Searls (2017) kreeg het omvangrijke archief over Rorschach van een overleden Amerikaans psychiater in handen. Biografieën zijn verder narratieven, waarin de verzamelde levensfeiten door een bepaalde en vervormende lens worden bekeken. Josselson (2013) levert hiervan een interessant voorbeeld met haar vergelijkende studie van Robinsons (1992) en Douglas' (1993) biografie over Murray. In de biografie van Robinson (1992) verschijnt zijn minnares Christiana Morgan als een emotioneel labiele vrouw die Murray opeist en van zijn academisch werk afhoudt. De biografie van Douglas (1993) hangt een compleet ander beeld van Murray en Morgan op. Morgan zou zich volgens deze feministische biograaf weggecijferd hebben: ze was de muze van Murray die originele ideeën aanreikte die de cerebraal ingestelde Murray nooit zelf zou kunnen bedenken.

De twee grondleggers van de projectieve testdiagnostiek hebben elkaar nooit ontmoet. Rorschach overleed vroegtijdig in 1922. Van de TAT was toen nog geen sprake. Murray was rond die tijd een productief biochemisch onderzoeker die pas omstreeks 1925 naar Europa kwam en onder andere een bezoek aan Jung bracht. Als Rorschach een langer leven was gegund, dan is het vrijwel zeker dat ze elkaar ontmoet zouden hebben. Murray, die er de middelen voor had, reisde graag naar de Europese cultuursteden en was vertrouwd met de rorschachttest, die in zijn centrum werd gebruikt door onder andere Samuel Beck, een van de meest vooraanstaande Amerikaanse experts op het gebied van deze test (Douglas, 1993).

We hebben echter te maken met twee heel verschillende persoonlijkheden. De introverte Rorschach hechtte veel belang aan rust en het familieleven; Murray was een charismatische leidersfiguur die zijn omgeving kon begeistere. Ook hun levensomstandigheden waren heel verschillend. Rorschach moest in zijn jeugdijaren al harde noten kraken: op zijn achttiende was hij wees en de financiële situatie van het gezin was daarvoor al zo precair

dat hij bijlessen diende te geven toen zijn vader ziek was. Voor zijn studie geneeskunde kreeg hij een tegemoetkoming van twee Zwitserse steden waar zijn vader ingeschreven was als burger. Als instellingsarts in afgelegen psychiatrische ziekenhuizen genoot hij een relatief bescheiden salaris en zijn klinische *caseload* was immens. Uit zijn levensverhaal valt op te maken dat hij over heel wat veerkracht moet hebben beschikt. Murray daarentegen kende een in materieel opzicht zorgeloze kindertijd en kreeg alle kansen in zijn studiejaren. Eenmaal aangesteld als directeur van de Harvard Psychological Clinic had hij het evenwel moeilijk. Hij moest zelf financiering voor zijn instelling zoeken, hetgeen in de jaren van economische tegenspoed in de Verenigde Staten geen sinecure was, en hij ervoer veel tegenwind van de psychologiefaculteit van Harvard. Toch kon hij zijn centrum tot een internationaal gerenommeerd onderzoeksinstituut uitbouwen. Triplet (1983) maakt duidelijk dat Murray iemand met ruggengraat was en zijn onafhankelijke visie met verve kon uitdragen.

Beide protagonisten van de projectieve testdiagnostiek hadden een grote belangstelling voor kunst en cultuur gemeen, die cruciaal is geweest voor de totstandkoming van hun persoonlijkheidstest. Zonder de artistieke begaafdheid van Rorschach was zijn waarnemingsexperiment nooit ontwikkeld (Ellenberger, 1954). Murray was cultureel en literair zeer onderlegd: het basisbeginsel van de TAT houdt in dat fantasiemateriaal veel inzichten kan opleveren over de persoonlijkheid en het innerlijk leven van de verteller en is ontsproten uit zijn passie voor literatuur. Bekend is dat Murray liever schrijver dan wetenschapper was geworden en Skinner, die soms seminaries in de Harvard Psychological Clinici bijwoonde, typeerde hem als de literaire psycholoog. Murray zelf was niet artistiek begaafd, maar voor de ontwikkeling van de TAT-platen kon hij onder andere beroep doen op zijn kunstzinnige minnares Christiana Morgan.

Volgens Ellenberger (1954) is Rorschach een zeldzaam voorbeeld van de wetenschapper die zelfstandig een meesterwerk creëert. Hij werkte niet aan een universiteit of laboratorium en had geen wetenschappelijke bibliotheek ter beschikking; hij was verbonden aan een klein, perifeer psychiatrisch ziekenhuis. Rorschach zou wel graag in de internationaal befaamde Burghözhli universiteitskliniek van Bleuler gewerkt hebben, maar de plaatsen waren daar erg schaars. Ellenberger (1954) vindt dat het isolement van Rorschach weliswaar niet overdreven mag worden, maar dat het ontbreken van een band met de universiteit heeft bijgedragen aan de geringe erkenning voor zijn werk tijdens zijn leven. Murray kon terugvallen op een onderzoekscentrum met een ruime onderzoeksstaf, die zeker in de tweede fase van zijn carrière bijzonder bekwame onderzoekers telde die werden aange trokken door de grote uitstraling van de instelling. Zijn belangrijke realisaties, waaronder de TAT en *Explorations in Personality*, zijn het resultaat van een collectieve inspanning. Meer zelfs, zonder deze samenwerking en (logistieke) ondersteuning is het onwaarschijn-

lijk dat Murray deze projecten tot een goed einde zou hebben gebracht. Hij was befaamd om zijn briljante ideeën en analyses, maar sloeg bij de uitwerking hiervan zo veel zijwegen in dat ze vaak onafgewerkt bleven.

Conclusie

Hermann Rorschach is het prototype van de alleenstaande wetenschapper die op eigen kracht en met weinig middelen een methodiek creëert die zal uitgroeien tot een (omstreden) icoon van de psychologische testdiagnostiek. Zowel op persoonlijk als professioneel vlak was het lot hem niet gunstig gezind en hij overleed vroegtijdig aan een verwaarloosd somatisch probleem. Deze bescheiden en introverte psychiater kon zich goed concentreren op zijn levenswerk. Het is evenwel godgeklaagd dat hij op geen enkele manier heeft kunnen profiteren van zijn werk. Hoe anders zijn de levens- en werkomstandigheden en de persoonlijkheid van Murray, wiens naam verbonden is aan de TAT. Hij groeide op in een zeer welgesteld milieu en kreeg alle kansen van het leven. Samen met Christiana Morgan, met wie hij een veertig jaar durende passionele en verborgen buitenechtelijke relatie had, ontwikkelde hij de TAT – haar bijdrage verdween echter bij de geschiedschrijving van de TAT. Murray kon wel de vruchten plukken van zijn werk. Hij werd directeur van de Harvard Psychological Clinic en hoogleraar psychologie aan de universiteit van Harvard. Murray genoot een internationale reputatie door de ontwikkeling van de TAT en zijn vernieuwende inzichten op het vlak van de persoonlijkheidstheorie. Hij had een heel ander karakter dan Rorschach: extravert, charismatisch en zelfingenomen. Met Rorschach deelt hij een grote belangstelling voor kunst en cultuur. Voor de totstandkoming van beide boegbeelden van de projectieve testdiagnostiek was de artistieke aanleg of belangstelling van hun ontwikkelaars cruciaal.

Epiloog

De rorschachtest en de TAT hebben hun auteurs overleefd en worden nog steeds wereldwijd gebruikt in het kader van persoonlijkheidsdiagnostiek. De platen van beide tests zijn nooit gewijzigd, maar de wijze waarop ze in de praktijk gebruikt worden, heeft in de loop der tijd veel wijzigingen ondergaan. Na het overlijden van Rorschach hebben Amerikaanse klinici die de test tijdens hun studietijd in Europa leerden kennen hem geïntroduceerd in de Verenigde Staten, waarna er diverse systemen werden ontwikkeld om de responsen te coderen en te interpreteren. Veel later hebben Exner (2003) en recentelijk Meyer, Viglione, Mihura, Erard, en Erdberg (2011) integratieve benaderingen ontwikkeld die de afname, scoring en interpretatie van de rorschachtest gestandaard-

diseerd hebben. Het scoringssysteem van Murray (1943) voor de TAT heeft nooit veel aanhang gekend, omdat het omslachtig en tijdrovend is. In de plaats daarvan neemt men zijn toevlucht tot een hermeneutisch geïnspireerde kwalitatieve interpretatie of empirisch onderbouwde kwantitatieve scoringssystemen (Vereycken, Corveleyn, Luteijn, en Luyten, 2018).

Literatuur

- Anderson, J.W. (1988). Henry A. Murray's early career: A psychobiographical exploration. *Journal of Personality*, 56, 139-171. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1988.tb00465.x>
- Anderson, J.W. (1999). Henry Murray and the creation of the Thematic Apperception Test. In L. Gieser & M. Stein (Eds.), *Evocative images: The Thematic Apperception Test and the art of projection* (pp. 23-38). Washington, DC: American Psychological Association. <http://psycnet.apa.org/doi/10.1037/10334-002>
- De Zeeuw, J. (1986). *Persoonlijheidsdiagnostiek volgens de vlekkenmethode: een inleiding. Rorschachs 'Psychodiagnostik' 1921-1986*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Douglas, C. (1993). *Translate this darkness. The life of Christiana Morgan, the veiled woman in Jung's circle*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Ellenberger, H. (1954). The life and work of Hermann Rorschach, 1884-1922. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 18, 171-222.
- Exner, J. (2003). *The Rorschach: A comprehensive system* (4th ed.). Volume 1: *Basic foundations and principles of interpretation*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Josselson, R. (2013). Love in the narrative context: the relationship between Henry Murray and Christiana Morgan. *Qualitative Psychology*, 1(S), 77-94. <http://psycnet.apa.org/doi/10.1037/2326-3598.1.S.77>
- Meyer, J., Viglione, D., Mihura, J., Erard, R., & Erdberg, P. (2011). *Rorschach Performance Assessment System: Administration, coding, interpretation, and technical manual*. Toledo, OH: Rorschach Performance Assessment System, LLC.
- Morgan, C., & Murray, H. (1935). A method for investigating fantasies: The Thematic Apperception Test. *Archives of Neurological Psychiatry*, 34, 289-306.
- Murray, H. (1938). *Explorations in personality: A clinical and experimental study of fifty men of college age*. New York, NY: Oxford University Press.
- Murray, H. (1943). *Thematic Apperception Test manual*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Roazen, P. (2003). Interviews on Freud and Jung with Henry A. Murray in 1965. *Journal of Analytical Psychology*, 48, 1-27. <https://doi.org/10.1111/1465-5922.t01-1-00001>
- Robinson, F. (1992). *Love's story told. A life of Henry A. Murray*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Rorschach, H. (1921). *Psychodiagnostik – Psychodiagnosics. Tafeln – Plates*. Bern: Hans Huber.
- Rosenzweig, S. (1999). Pioneer experiences in the clinical development of the Thematic Apperception Test. In L. Gieser & M. Stein (Eds.), *Evocative images: The Thematic Apperception Test and the art of projection* (pp. 39-50). Washington, DC: American Psychological Association. <http://dx.doi.org/10.1037/10334-003>
- Schwarz, W. (1996). Herman Rorschach, M.D.: His life and work. *Rorschachiana*, 21, 6-17. <http://psycnet.apa.org/doi/10.1027/1192-5604.21.1.6>
- Searls, D. (2017). *The inkblots: Hermann Rorschach, his iconic test, and the power of seeing*. New York, NY: Crown.
- Triplet, R. (1983). *Henry A. Murray and the Harvard Psychological Clinic, 1926-1938: A struggle to expand the disciplinary boundaries of academic psychology* (Doctoral Dissertation). Durham, NH: University of New Hampshire.
- Vereycken, J., Corveleyn, J., Luteijn, F., & Luyten, P. (2018). Indirecte methoden. In F. Luteijn & D. Barelds (Red.), *Psychologische diagnostiek in de gezondheidszorg* (4de ed., pp. 103-118). Amsterdam: Boom.

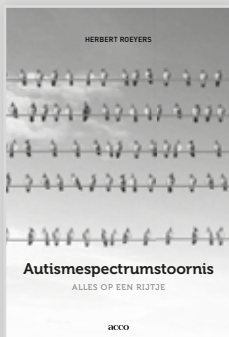
Personalia

Dr. Johan Vereycken is klinisch psycholoog, psychotherapeut en neuropsycholoog, werkzaam in een privépraktijk in Mechelen en Antwerpen. Hij is sinds 2004 hoofdredacteur van het *Tijdschrift Klinische Psychologie*. Hij was in de periode 2000-2015 gastprofessor aan de KU Leuven waar hij doceerde over projectieve tests.

E-mail: johan.vereycken@hotmail.com

Verantwoording

De auteur is bestuurslid van de Nederlands Vlaamse Vereniging van de Rorschach en Projectieve Methoden.

Autismespectrumstoornis – Alles op een rijtje

Herbert Roeyers

De eerste wijdverspreide wetenschappelijke beschrijving van autisme werd in 1943 gepubliceerd door Leo Kanner. Sindsdien heeft autisme een grote aantrekkingskracht uitgeoefend op onderzoekers en klinici uit diverse disciplines. Dat leidde tot vele duizenden publicaties en een schier eindeloze stroom van informatie op het internet. Het is niet eenvoudig om daarin je weg te vinden. Het gevolg is dat de term 'autisme' wel bij veel mensen bekend is en te pas en te onpas wordt gebruikt, maar dat over diverse aspecten van deze complexe stoornis heel wat misverstanden en onduidelijkheden blijven bestaan.

Het boek *Autismespectrumstoornis. Alles op een rijtje* is een poging om daarin wat orde te scheppen. De auteur zet de huidige wetenschappelijke kennis over autisme en autismespectrumstoornis op een rijtje en vertaalt die naar een breder publiek. Hij gaat ook in op veelgestelde vragen. Komt autismespectrumstoornis alsmear vaker voor? Bestaat het syndroom van Asperger niet meer? Wat weten we over de oorzaak van autismespectrumstoornis? Hoe wordt de diagnose gesteld?

Herbert Roeyers is als gewoon hoogleraar verbonden aan de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Gent. Hij leidt er de Onderzoeksgroep Ontwikkelingsstoornissen. Hij is ook consulent van het Gentse Centrum voor ontwikkelingsstoornissen. Zijn belangrijkste onderzoekslijn betreft de vroege sociaalcommunicatieve ontwikkeling van kinderen met een autismespectrumstoornis en de klinische toepassing van dat werk via screening, diagnose en interventie.

ISBN 9789463447058 // 144 blz. // €23,20 (excl. verzendingskosten)

Koop dit boek online op www.uitgeverijacco.be of in de boekhandel.

Voor België: Uitgeverij Acco
E-mail: bestelling@acco.be

acco
MAAKT KENNIS MET U

Voor Nederland: Acco Nederland
E-mail: info@uitgeverijacco.nl